

Мирон Вачевський, доктор педагогічних наук, професор
кафедри менеджменту та підприємництва
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ДОВГІ ХВИЛІ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В ЕКОНОМІЦІ

У статті висвітлено аспекти вивчення однієї із тем основ економіки про циклічні коливання в економіці та характеристика стадій економічного циклу, що приводять до економічного зростання в економіці. Знання про довгі хвилі та економічне зростання як механізм виникнення причин економічних криз є необхідними для формування відповідних професійних компетенцій у випускників загальноосвітніх навчальних закладів та майбутніх маркетологів.

Ключові слова: структурна криза, цикли, динаміка, фактор, економічне зростання.

Актуальність теми. Висвітлюючи дану проблему зазначимо, що Законом “Про освіту” визначено основну мету освіти: всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства [1], [2], [3].

З початком ринкових реформ в Україні докорінно трансформується уся система соціально-економічних відносин. Перетворення торкнулись не лише матеріально-технічної основи виробництва, організаційних форм господарювання, але й освітньої системи, що нерозривно пов’язана з економічною дійсністю і є базою для зміцнення наукового та виробничого потенціалу країни, та підготовки майбутніх маркетологів до відповідного рівня професійних компетенцій [6].

Аналіз останніх публікацій. Сьогодні в Україні випущено значну кількість навчальних підручників і посібників, які мають відношення до освіти та циклічних коливань в економіці на ринку, автори: Л.В. Балабанова [4], А.В. Войчак [5], М.В. Вачевський [6, 7], С.С. Гаркавенко [8], В.Г. Герасимчук [9], М.М. Єрмошенко [10], В.Я. Кардаш [11], В.М. Мадзігон [12], А.Ф. Павленко [13] та інших авторів, що відповідають розробленим навчальним програмам та концепції Міністерства освіти і науки України.

Мета статті. Дослідити проблему підготовки майбутніх маркетологів з основ економіки із теми циклічні коливання в економіці з метою формування професійних компетенцій в майбутній професійній діяльності на ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Структурні зміни, що відбуваються в економіці, мають закономірний характер, їх нагромадження відбувається відповідно до якісних змін

продуктивних сил, які на певному етапі приводять до змін у технологічному способі виробництва. Стара економічна структура перестає відповідати новим техніко-економічним параметрам, що визначає необхідність переходу до нового етапу суспільного поділу праці. Складність такого переходу полягав у тому, що застаріла економічна структура є завжди погано підготовленою, несприятливою до істотних змін, вона ніби опирається їм, поглиблюючи власний кризовий стан [11].

Криза застарілої структури проявляється у занепаді окремих її елементів, підструктур галузей і груп галузей народного господарства. Теперішня тривала структурна криза охопила три групи галузей:

- виробників палива та інших продуктів промислового попиту (крім нових матеріалів та енергоносіїв);
- виробників елементів основного капіталу (крім інших видів обладнання);
- виробників товарів особистого споживання (крім пов’язаних з мікроелектронікою).

У найбільш кризовому стані опинились вугільна, сталеливарна, автомобільна, гумова, текстильна та швейна галузі. Відмінність структурних криз від звичайних галузевих полягає у тому, що останні розвиваються у галузях, які не мають вирішального народногосподарського значення (борошняна, шкіряна), не виходять за межі цих галузей і не зачіпають загальноекономічних пропорцій. Криза економічної структури у цілому має місце тоді, коли занепадають ключові галузі, що визначають структуру відтворення. При цьому диспропорційність між окремими галузями не

ДОВГІ ХВИЛІ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В ЕКОНОМІЦІ

може бути подолана за допомогою циклічної кризи.

Структурні кризи, як і циклічні, набагато триваліші і можуть порівнюватися з хворобою, що потребує не хірургічного втручання, а інтенсивної терапії. Довге перенагромадження, скорочення виробництва і тривале технологічне безробіття – найважчі наслідки структурних криз, подолання яких вимагає часу на глибоку структурну перебудову. Масові звільнення і знецінення попередньої кваліфікації викликають зміни у структурі сукупної робочої сили та необхідність перекваліфікації значної її частини. Зростають масштаби міграції. Тривале надвиробництво основного капіталу супроводжується недовиробництвом оборотного капіталу, надовго порушується необхідна відповідність між засобами та предметами праці.

середні показники, а кризові галузі не встигають вийти із застійного стану.

Регіональні кризи є результатом структурних криз і формою їх виявлення у територіальному розрізі. Протягом багатьох років капітал, що прагне до прибутку, створював певну територіально-галузеву структуру відтворення. В окремих соціально-економічних регіонах склалася характерна для них галузева композиція місцевої промисловості, часто з помітним переважанням тих чи інших видів виробничої діяльності. Нерегульована спеціалізація заклала основи нерівномірного розвитку економічних регіонів.

Тому деякі слаборозвинуті райони характеризуються низьким ступенем інтегрованості у загальнонаціональне господарство, а великі міста і міські агломерації при цьому розвиваються випереджувачими

Причини та тривалість економічних циклів	
Загальна тривалість економічного циклу вимірюється часом (місяць, рік) між двома сусідніми вищими або двома сусідніми нижчими точками економічної активності	
За тривалістю економічні цикли поділяються на:	Короткі (малі) – коливання ділової активності 3 – 4 роки. Вони пов'язані з відновленням рівноваги на споживчому ринку.
	Середні (бізнесові) – коливання ділової активності 8 – 11 років. Пов'язані зі зміною попиту на засоби виробництва.
	Великі (довгі хвилі) – коливання ділової активності 40 – 60 років. Пов'язані з необхідністю нагромадження ресурсів для реалізації глибоких технологічних змін.
Причини економічних циклів	
Малих циклів	є процеси, що відбуваються в сфері грошових відносин
Періодичності середніх циклів	є необхідність оновлення основного капіталу
Великого циклу	є зміна базових технологій і поколінь машин, оновлення об'єктів інфраструктури

Матеріальна основа економічних циклів.

Структурна криза є засобом тривалого пристосування (а не насильницького розв'язання суперечностей) виробництва до нових суспільних потреб; його змістом є структурна перебудова економіки, яка створює нові можливості для розвитку суспільних продуктивних сил.

Структурна криза не може бути подолана простим переходом економічної системи від падіння та депресії до пожвавлення та піднесення. Навпаки, загальне економічне піднесення стимулює розвиток суперечностей зумовлених структурним дисбалансом. Нові галузі, забезпечені передовою технологією, розвиваються темпами, що значно перевищують

темпами. Нові проблеми у регіональному економічному розвитку виникли у результаті зниження темпів економічного зростання і структурних зрушень, що відбуваються. Загострення структурних невідповідностей в економіці посилює нерівномірність у розташуванні продуктивних сил, ускладнює розв'язання економічних проблем регіонів, що зазнали кризи.

Структурна перебудова економіки не зводиться до перерозподілу основних ресурсів між традиційними галузями і сферами економічної діяльності, вона охоплює всі діючі економічні інститути, змінює систему господарських зв'язків і ставить нові вимоги до рівня виробничої культури. На першому етапі структурної

ДОВГІ ХВИЛІ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В ЕКОНОМІЦІ

Циклічні коливання	Серйозною проблемою відсталих регіонів є загальний застій у соціальній сфері: падіння виробництва і звуження ринку ведуть до зниження прибутків і зростання безробіття, спалахів злочинності, відставання у сферах освіти і охорони здоров'я.
---------------------------	---

Циклічні кризи	У поєднанні з циклічними та структурно-галузевими кризами регіональні суперечності економічного розвитку ставлять перед сучасним суспільством проблеми, які йому ще треба розв'язувати.
-----------------------	---

перебудови 70 – 80-х років у розвинутих країнах був здійснений перехід від ресурсомарнотратних до ресурсозаощаджуючих технологій. Так, енергетична проблема розв'язана за допомогою не екстенсивного розширення сировинної бази, а впровадження енергозаощаджуючих технологій у сфері виробництва енергії та використання резервів у сфері її споживання. Характерним для першого етапу технологічної структурної перебудови був процес звільнення підприємств від маси нагромаджених і застарілих основних засобів, які не відповідають характеру суспільних потреб, що змінились, і необхідному рівню рентабельності при нових цінових співвідношеннях. Модернізація торкнулася насамперед разових галузей і здійснювалася кардинально; сотні підприємств, що не надавалися для переобладнання, ліквідувалися.

цілеспрямованою та твердою структурно-регіональною політикою держави.

Теорія довгих хвиль М. Кондратьєва. На початку XX ст. у працях ряду економістів (А. Афталіон, М. Ленуар, М. Туган-Барановський) констатувалося, що поряд з короточасними коливаннями цін існує чергування довгих періодів їх підвищення і зниження.

У 20-ті роки російський науковець М.Д. Кондратьєв на основі статистичних досліджень описав феномен довготривалих коливань. Його теорія викладена ним у 1926 р. у спеціальній доповіді “Великі цикли кон'юнктури”. Вивчивши значний масив даних про зміну індексу товарних цін, ренти, заробітної плати, обороту зовнішньої торгівлі, виробництва вугілля, свинцю, чавуну і споживання мінерального палива за більш ніж столітній період.

Циклічні коливання	Кондратьєв дійшов висновку про існування великих циклів. Ним були виділені один поточний і два великі цикли, що відбулись, а в їх межах – хвилі підвищення і зниження.
---------------------------	--

Перша хвиля	I. 1. Хвиля підвищення: кінець 80-х років XVII ст. до 1810 – 1817 рр. 2. Хвиля зниження: з 1810 – 1817 до 1844 – 1851 рр.
-------------	--

Друга хвиля	II. 1. Хвиля підвищення: 1844 – 1855 рр. до 1870 – 1875 рр. 2. Хвиля зниження: з 1870 – 1875 рр. до 1890 – 1896 рр.
-------------	--

Третя хвиля	III. 1. Хвиля підвищення: з 1891 – 1896 рр. до 1914 – 1920 рр. 2. Можлива хвиля зниження третього циклу з 1914 – 1920 рр.
-------------	--

Змістом другого етапу структурних перетворень став процес стрімкої комп'ютеризації господарства майже всіх сфер життя суспільства. Електронізація створила ряд нових виробництв, що зростають, включаючи нову інформаційну інфраструктуру і якісно нові види послуг, а також стимулювала зміцнення горизонтальних зв'язків.

Досвід сучасної структурної перебудови свідчить, що соціально орієнтований ринковий механізм є ефективним засобом структурних перетворень у поєднанні з

М.Д. Кондратьєв визначив характерні риси великих циклів: їм властивий міжнародний характер, причому щодо європейських країн періоди циклів збігаються дуже близько; великі цикли не всезагальні, тобто, вони не виявляються у динаміці всіх без винятку показників ринкової кон'юнктури; якщо від регулярності циклів розуміти їх повторення через однакові проміжки часу, то слід визнати, що середні коливання (варіація) довгих циклів відповідають цій ознаці більшою мірою, ніж середні коливання звичайних циклів. У першому випадку період циклу варіюється від 48 до 55 років (з коефіцієнтом

ДОВГІ ХВИЛІ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В ЕКОНОМІЦІ

осциляції 13,4 %), а у другому – від 7 до 11 років (44,4 %). Крім того, М.Д. Кондратьєв зробив докладний аналіз довгих хвиль, результати якого були відбиті у таких положеннях: [11].

найчастіше не без підстав, що “фіаско” політики домінує над “фіаско” ринку.

Слід зазначити, що спад в економіці – це хоча і хворобливий процес, але і своєрідний засіб

Довгі хвилі	перед початком і на початку хвилі підвищення спостерігається значний прогрес у технологіях (у свою чергу, передують значні технічні відкриття і винаходи), втягування нових країн у світові економічні зв'язки, зміни у грошовому обігу (у видобутку золота);
Хвиля підвищення	на періоди хвиль підвищення припадає найбільша кількість соціальних потрясінь (війн і революцій);
Хвиля зниження	хвиля зниження характеризується різко вираженою депресією сільського господарства;
Хвиля інтенсивності	у періоди підвищення звичайні (середні) цикли характеризуються короткочасністю депресій і інтенсивністю піднесення; у період хвиль зниження спостерігається протилежне

Головною причиною довгохвильових коливань М.Д. Кондратьєв вважав наявність у складі сукупного капіталу особливих інерційних частин, що мають тривалий термін дії; великих засобів виробництва, споруд, установок, транспортних засобів, а також кадрів кваліфікованої робочої сили. У цілому концепція російського науковця визнана як теорія, що містить комплексний опис феномена довготривалих коливань.

У сучасній теорії існують різні думки щодо запобігання економічного спаду, подолання негативних наслідків циклічного розвитку. Найчастіше використовуються рекомендації двох протилежних шкіл – кейнсіанства і монетаризму. Порівняємо їх.

оздоровлення економіки. Класичний шлях виходу з кризи – використання надбань науково-технічного прогресу, що виводить економіку на вищий рівень розвитку та добробуту населення, сприятиме економічному зростанню його темпам та основним факторам.

Про динаміку відтворювального процесу свідчать кількісні показники економічного розвитку, що змінюються із року в рік, передусім, валового національного (внутрішнього) продукту і масштабів промислового виробництва. Дані, наведені у табл.1, свідчать про те, що у 70 – 80-ті роки в економічно розвинутих країнах відбувалося зниження темпів економічного зростання. У цей період, особливо у другій половині 70-х років,

Кейнсіанство	Монетаризм
Стимулювання попиту	Стимулювання пропозиції
Пріоритет макроекономічного регулювання	Пріоритет мікроекономічного регулювання
Пріоритет податково-бюджетної політики	Пріоритет кредитно-грошової політики
Заохочення економічної Політики держави	Обмеження економічної Ролі держави

¹На думку кейнсіанців, ринкова система споконвічно нерівноважена, для її стабілізації необхідна активна економічна політика держави. Заходами фіскальної політики уряд покликаний стимулювати сукупний попит, а також збільшення інвестицій, зайнятості, обсягу ВВП.

Монетаризм, не заперечуючи необхідності державного регулювання економіки, відводить уряду обмежену роль, тому що вважає,

економічні системи західних країн зіткнулись із суперечностями виробничого процесу. Але чи означало це, що динамізм системи, побудованої на синтезі ринкової економіки з державним регулюванням, виявився повністю вичерпаним?

Валовий внутрішній продукт.

Західні футурологи все частіше зазначають, що західні країни з розвинутою економікою “вже

¹ Воробйов С.М. Економіка. Довідник старшокласника та абітурієнта. – Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС. – 2007. – С. 295.

ДОВГІ ХВИЛІ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В ЕКОНОМІЦІ

Таблиця 1.

**Динаміка нових економічних показників (середньорічні прирости, %)
 Валовий національний продукт. Промислове виробництво**

Країна	1961 – 1970 рр.	1971 – 1980 рр.	1981 – 1990 рр.	Країна	1961 – 1970 рр.	1971 – 1980 рр.	1981 – 1990 рр.
ОЕСР	5,0	3,3	2,9	ОЕСР	6,2	3,1	2,6
США	3,8	2,8	2,7	США	5,0	3,2	2,4
Японія ЄЕС	9,0 4,6	4,7 3,0	4,4 2,3	Японія ЄЕС	13,4 4,5	4,1 2,5	4,1
Великобританія	2,8	1,9	2,6	Великобританія	2,7	1,1	1,7
Італія *	2,7	3,8	2,3	Італія	7,0	3,5	1,7
Франція *	5,6	3,3	2,2	Франція	5,2	3,0	1,2
ФРН	4,4	2,8	2,3	ФРН	5,3	1,9	2,0

проминули точку максимального піку свого відносного економічного зростання”. Хоча в абсолютному вираженні це зростання триватиме на досить високому рівні, відносно щорічний приріст масштабів економіки буде, безумовно, скорочуватися. Йдеться не про стагнацію, економічний застій, а про мову якості економічного зростання у технологічно передових країнах, коли розвиток відбувається не стільки за допомогою кількісного нарощування продуктів,

капіталу. При такому технологічному способі виробництва, заснованому на спеціалізації вже не стільки робітників, скільки самих засобів праці, машин, склалась і певна соціально-економічна мотивація праці людей.

Основу економічного зростання складають своєрідна технологізація мотивів трудової діяльності, повна і всебічна залежність робочої сили, людини від засобів праці, спрощення праці. Капітал реально підкорив собі працю [7].

Економічне зростання	Кінцевим пунктом цього процесу слід вважати виникнення машино-конвеєрного виробництва.
-----------------------------	--

що створюються, скільки завдяки структурним змінам в економіці, розширенню та швидкому оновленню асортименту товарів, що випускаються, та послуг, що надаються, кардинальній зміні їх якості [6].

Фактори зростання та його типи. Становлення машинного типу виробництва (фабрика) означало, що провідну роль у забезпеченні економічного зростання почав відігравати фактор підвищення продуктивності праці) збільшення її фондоозброєності. Фактор екстенсивного розширення зони самозростання капіталу та кількісного нарощування засобів праці ремісничого типу поступово відійшов у минуле.

У XVIII – середині XIX ст. переважає капіталомісткий шлях економічного зростання, що виявилось у прискореному збільшенні виробництва засобів виробництва, у переміщенні основних капіталовитрат (надлишків виробництва) від живої до уречевленої праці і відносному зниженні частки витрат живої праці, у поступальному зростанні органічної будови

Вирішальне значення інтенсивних факторів економічного зростання, що виявилось за умов фабричного виробництва, посилила науково-технічна революція, що розгорнулася в другій половині XX ст. Самозростання капіталу відбувалося не за рахунок зростання додаткових матеріальних і людських ресурсів, а від зростання продуктивності праці, живої та уречевленої. Характерними проявами переважно інтенсивного типу економічного зростання (на відміну від переважно екстенсивного тилу) виступають збільшення фондовіддачі та ресурсозаощадження, значне скорочення енерго- та матеріаломісткості.

Переважно екстенсивний тип економічного зростання характеризується кількісним нарощуванням факторів виробництва на базі існуючих технологій. Іноді цей тип зростання переривається революційними перетвореннями у системі технологій. Переважно інтенсивному типу економічного зростання притаманні безперервні якісні вдосконалення всіх факторів виробництва, так що сукупний економічний ефект

ДОВГІ ХВИЛІ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В ЕКОНОМІЦІ

виникає від їх комплексного застосування. Окремі фактори виробництва при цьому необов'язково діють в одному напрямі.

Технологічний спосіб виробництва автоматизованого типу й інтенсивне економічне зростання неможливі без науки, яка вже сьогодні перетворилася на вирішальний фактор економічного розвитку. В економічно розвинутих країнах зростання продуктивності праці забезпечується на 50 – 70% за рахунок прогресу науки та технологічного впровадження її результатів.

Особливе значення для правильної оцінки сучасного типу економічного зростання має розуміння ролі мікроелектроніки – ключової ланки всіх найновіших технологій.

своїх прибутків кожен споживач максимізує корисність. Діючи за принципом максимізації прибутку, виробники орієнтуються саме на зростання попиту, а не на довільно встановлені ціни. У результаті досягається пристосування структури виробництва до структури потреб, і економічне зростання у цьому випадку в оптимальним (збалансованим).

Економічне зростання – будь-яке відхилення від ринкової рівноваги, а тим більше неврівноважений стан економіки, означає, що цінові сигнали подаються викривлено, ресурси суспільства використовуються з відхиленням від рівнодіючих потреб його членів, і економічне зростання є не оптимальним.

Мікроелектроніка	змінює технологічну базу промисловості (поява швидкодіючих ЕОМ, роботів нового покоління, гнучких автоматизованих виробництв), а й докорінно змінює структуру виробничих фондів у сфері нематеріального виробництва, рішуче втрутилась у сферу безпосереднього споживання, змінюючи структуру кінцевого попиту
-------------------------	--

Це визначило широкомасштабний перехід від капіталомісткого до переважно наукомісткого типу економічного зростання.

Зрушення у бік прискореного розвитку наукомістких галузей особливо цього часу посилюється міжгалузеве переливання і

Застосування мікроелектроніки подвоїло продуктивність обладнання, наполовину скоротило зайнятість, зменшило споживання енергії у 4 – 5 разів і підвищило надійність обладнання у 5 – 10 разів	Виникнення мікроелектроніки і повсюдним її використанням відтворювальний процес набув нової важливої особливості. Питома вага витрат на наукові дослідження та дослідно-конструкторські розробки (НДДКР) у галузі мікроелектроніки становить близько 10 % витрат на її виробництво, що у 4 – 5 разів вище, ніж у середньому в промисловості.
--	---

Збалансоване й оптимальне економічне зростання. На відміну від економіки, що централізовано управляється, ринковий механізм не лише встановлює рівновагу між попитом і пропозицією на всіх ринках, включаючи ринок робочої сили, а й забезпечує у повному розумінні оптимальне функціонування економічної системи в цілому. Думка про те, що у ринковому механізмі закладений механізм оптимізації (тобто максимізації загального добробуту належить Адаму Сміту. У сучасній економічній теорії ринку ця ідея спирається на ряд взаємопов'язаних положень:

Економічне зростання – можна у кінцевому підсумку виміряти лише тим, наскільки повно задовольняються потреби членів суспільства, виходячи з ресурсів, що є в його розпорядженні.

Економічне зростання – якщо в економіці є ситуація ринкової рівноваги (між сукупним попитом і сукупною пропозицією), то у межах

диверсифікація виробництва досягла такого рівня, коли одногалузеві корпорації практично припинили існування. Особливо швидкими темпами розвивалися такі галузі економіки, як виробництво ЕОМ, лазерної техніки, волоконної оптики, телезв'язок, хімічна, аерокосмічна й авіабудівна промисловість, приладобудування, сфера послуг. Такі швидкі структурні зрушення зумовили актуальність проблеми збалансованого економічного зростання.

Ринкова нерівновага та незбалансованість економічного зростання можуть бути спричинені й іншими факторами, наприклад, монополізацією виробництва. Але подібні випадки не свідчать про процес пристосування ринку і про просування до стану оптимуму. Такі “перешкоди” неможливо подолати за допомогою ринкового механізму, тут потрібне суспільне (державне) регулювання умов відтворення.

При вивченні проблем економічного зростання найбільш важливе значення має показник норми виробничого нагромадження (НВН).

Норма нагромадження	це оптимальні межі зміни норми нагромадження. Частка виробничого та невиробничого нагромадження у продукті (ВНП, кінцевому продукті, національному доході, додатковому продукті).
--------------------------------	---

Екстенсивний тип форми економічного зростання, коли виробництво розростається, а економія ресурсів не значна, передбачає збільшення і послідовне зростання НВН.

Перехід до переважно інтенсивного типу економічного зростання, що супроводжується економією уречевленої праці, робить можливим збільшення частки особистого споживання без зниження темпів економічного зростання.

Спочатку цей перехід пов'язаний з прискореним оновленням основного капіталу. Післявоєнний період ознаменувався більш високою часткою виробничого нагромадження (у кінцевому продукті) в усіх економічно розвинутих країн порівняно з довоєнною ситуацією. У 50-ті роки НВН перебувала на рівні 11 – 12 % у США, 14 – 16 % у ФРН, 12 – 14 % у Франції, а в Японії досягла 23 % (у 1975 р.). У 60-ті роки НВН знизилася до 9 – 10 % у США і 13 % у ФРН. У Франції зріс цей показник до 15 %. У 70-х роках через глибокі циклічні кризи НВН знизилася майже у всіх економічно розвинутих країнах. В Україні норма інвестицій у національному доході становила у першому півріччі 1992 р. 9 % і продовжувала скорегуватись у наступний період. Результатом цього став фактичний розвал будівельної індустрії. Якщо у 1989 р. в Україні було введено 19,5 млн. кв. м житла, то у 1992 р. – лише 13,5 млн. Для виходу з кризи норму інвестицій слід підняти до рівня приблизно 25 %.

Інакше виглядає динаміка НВН в Японії. Зростання норми виробничого нагромадження у 50-ті роки тривало і наприкінці 60-х років її величина досягла майже 30 %. Характерно, що віддача з кожної одиниці вкладень неухильно знижувалася, почали падати і темпи економічного зростання. Цей взаємозв'язок між НВН, капіталовіддачею та темпами економічного зростання підтвердив досвід інших країн, зокрема ФРН. Загальне правило таке: тривалих періодів збільшення НВН і безперервного нарощування темпів економічного зростання не буває. Підвищення НВН, що триває приблизно протягом 4 – 5 років, змінюється її падінням з наступним зростанням, як правило, протягом 4 – 5 років. Переважно падіння НВН припадає на період циклічної кризи, стабілізація – на період депресії, збільшення НВН характерне для економічного піднесення.

Висновки. Отже, основні причини економічної кризи в Україні слід вважати – по-перше, різке зниження виробництва національного доходу, промислової продукції та продовольства. Наприклад, національний дохід в Україні за 2001 – 2005 роки у незмінних цінах знизився більш як на половину, продукція галузей промисловості – майже у 3 рази. За цей період із найважливіших показників виробництва продукції в натуральному вираженні економіку України відкинуто назад на 20 – 25 років. По-друге, бурхливі інфляції: у 1992 р. вона становила 1445%, у 1993 р. – 628%; 1994 р. – 850%. По-третє, ознакою кризи є різке зниження життєвого рівня населення. За різними оцінками, цей показник знизився як мінімум у 6 разів. По-четверте, швидко зросла кількість безробітних. Нині кількість офіційно безробітних наближається до 5 млн., а приховане безробіття (працівники, які перебувають у вимушених відпустках, працюють не повну робочу неділю, знаходять за межами України, становить значну кількість працездатного населення.

Безробіття – це частка незайнятого населення у загальній кількості працездатного.

Однак настільки загальне визначення не розкриває змісту цього досить широкого і багато аспектного чинника ринкової економіки. Безробіття класифікується багатьма ознаками. Населення країни поділяється на різні категорії щодо його можливостей участі в праці і розрізняють поняття: робоча сила, зайняте населення, безробітні.

Не належать до робочої сили особи пенсійного віку, особи, що займаються домашнім господарством, учні, а також категорія осіб, які не бажають працювати, і серед них ті, що займаються кримінальною діяльністю.

Однією із головних причин, що вплинула на трудові ресурси – це масовий виїзд працездатного населення за межі держави у пошуках роботи і за підрахунками ця кількість складає біля 7 млн. працездатного населення, що працює у всіх країнах Європи: Чехія, Італія, Португалія, Іспанія, Німеччина, Греція.

Тому необхідно швидко ліквідувати причини внутрішнього безробіття, соціально-економічної кризи в Україні, яка була успадкована нашою

державою від колишнього союзу, а **другою причиною** – діями реформаторів з часу проголошення незалежності України і **третьою причиною**, зумовлена необхідністю самої трансформації існуючої економічної системи у систему ринкової економіки, що не може не відбуватися у формі кризи. Вже у даний час враховано помилки, які успішно ліквідуються і в Україні ідуть нарощувані процеси розвитку економіки із темпами, що випереджають Європейські країни.

1. Закон України “Про освіту” (23 травня 1991 р. №1060-ХІІ).
2. Закон України “Про освіту” Голос України. – 1996. – 25 квітня.
3. Закон України “Про вищу освіту” (17 січня 2002 р. №2984-ІІ).
4. Балабанова Л.В. Маркетинг. Підручник. – К.: Знання-Прес. – 2004. – 645 с.

5. Войчак А.В. Маркетинговий менеджмент. – К.: КНЕУ. – 1998. – 268 с.
6. Вачевський М.В. Маркетинг формування професійної компетенції. Підручник. Професіонал. – 2005. – 512 с.
7. Вачевський М.В. Циклічні коливання та їх вплив на розвиток економіки // Молодь і ринок. – 2009. – №1(48). – С. 33 – 37.
8. Гаркавенко С.С. Маркетинг. – К.: Лібра, 1998. – 384 с.
9. Герасимчук В.Г. Маркетинг: теорія і практика. Посібник. – К.: Вища школа. – 1994. – 327 с.
10. Єрмошенко М.М. Маркетинговий менеджмент. – Навч. посібник. – К.: 2001. – 204 с.
11. Кардаш В.Я. Маркетингова товарна політика. Навч. посібник. – К.: КНЕУ. – 1997. – 156 с.
12. Мадзігон В.М., Вачевський М.В., Левченко Г.С. Основи економіки. Навчальний посібник. – К.: Педагогічна думка. – 2007. – 536 с.
13. Павленко А.Ф. Економічна освіта – важлива складова формування сучасного спеціаліста // Освіта України. – 1997. – 17 жовтня.

Стаття надійшла до редакції 23.07.2009

а б с д а б с д а б с д а б с д а б с д а б

1 Вересня 2009 року

Світлина учнів 4-Б класу Дрогобицької ЗОШ №5 класовод Поліщук Марія Іванівна

“У нас на всіх одна надія, на всіх і радість, і біда,
Ми землю мудрістю засієм й розквітне мова золота,
І зацвіте в саду калина, і нагадає нам вона –
Що ми усі одна родина і Україна в нас одна!”

Наталія Май

поет, композитор “Калинова Україна”

а б с д а б с д а б с д а б с д а б с д а б